

Abádszalók díszpolgára: Ember Mária

(Harmadik) levél

Mária, kedves, hát megvolt a szoboravatás is. Ott voltam, életemben először, Abádszalókon, a Maga szülőfalujában. Szép, nagyon szép, barátságos és nyitott alföldi kisváros – mondanám, ha nem tudnám, hogy még „csak” nagyközség. Elzarándokoltam az egykori Elsner-villa (hűlt) helyéhez, ha jól emlékszem, a Deák Ferenc utcába. Kiséáltam a Tisza partra, oda, ahová egykoron Maga is gyakran lejár. És felismertem a maguk házával átellenben egy megmaradt téglakerítés szakaszt, amit egy fényképen már láttam. A fotóról egyébként, biztosan emlékszik, a Maga apja tekint ki a fényképezőgép lenséjébe, lehet, hogy csak én képelem bele: kissé aggodalmasan, de elszántan. Mint egy tyúkapó. Érzékelhető a védőszándék aurája. Jobb kezével a Maga kezét fogja, a baljába pedig húga, Judit kapaszkodik. Békés polgári nyár, a negyvenes évek elejéről. És láttam a falu főterén, a községháza előtti téren azt a második világháborús emlékművet, amelynek szellemiségéhez, mint most megtudtam, Maga is hozzájárult. Hogy Hajtűkanyarjának mottóját parafrázáljam: az emlékműnek a tárgya nem az abádszalóki zsidó sors, hanem az abádszalóki történelem. Az örökkévalóságot hirdető – ám rommá bombázott – görög oszlopokon a pusztulást idéző lefolyó kátrányfekete alapon arany betűkkel, szoros ábécében sorjáznak a nevek, az 1939 és 1945 közötti áldozatok nevei. Az abádszalóki áldozatok nevei. Azoké, akik akár besorozott bakaként (vagy tisztként), akár munkaszolgálatra hurcoltként, akár marhavagonban deportáltaként, akár helybeli atrocitások áldozataként haltak meg. És a több mint

Ünnepi beszédében Göncz Árpád idézte Ember Mária emlékéit

kétszáz név között ott olvastam a Maga apjának, dr. Elsner Henriknek nevét is. S noha az oszlopok fölött tanyázó halálmadártól (turultól?), mint képzőművészeti szimbólumtól eredendően óztkodom, nem tudtam megrendülés nélkül körbejárni Györfi Sándor kompozícióját.

A művész ezen a napon nekem másfajta meglepetéssel is szolgált, hiszen ő készítette el a Maga mellszobrát is. Lélegzetvisszafogva lestem a leleplezés minden mozzanatát, hosszú-hosszú másodpercek voltak. A fehér selyem minduntalan beleakadt a Maga bronzhajába, a melegsavú beszédet mondó Göncz Árpád nem is birkózott meg egyedül a művelettel, de végül is láthatóvá tette a bronzmását. Fejbekólintó volt a pillanat. Valami véglegesült, egy ércarc sulykolta agyamba azt, amit már régen, a Maga 2001 decemberi halála óta tudok...

Az ünnepség után a kedves Pacsai Norbert tanító úr, a helyi kultúra mindenese – tőle hallottam, hogy jól ismerték egymást – azt kérdezte tőlem: na, és hogy tetszik? Már mint Maga, szoborként. Igyekeztem udvarias lenni. Meg igazat mondom. Olyasfajta magyarázkodásba kezdtem, hogy én annyiféle arcát ismertem Magának, hogy egyetlen kimerevített gesztusa – legyen bármily sikeres is annak megragadása – nekem sosem adhatja vissza az emlékeimben élő embert. A szoboravatás óta – szobra fényképére csak óvatos pillantásokat vetve – még inkább őrizni próbálom sokszínű megnyilvánulásait, felbuggyanó nevetését, tanítós korholásai közepette összevont szemöldökét, türelmetlen ingerültségét jelző szájjárát, gondterhes homlokráncolását, az őszi napfényért lelkesedő, szemét lehunyó, fejét a nap felé fordító mozdulatát. Így aztán tényleg nehezen tudnék elképzelni egy *nekem* tetsző Ember Mária-szobrot.

De hát ez, mondaná Maga, magánügy.

Valóban. Mégis megírom, szorongással (és hadd valljam be: előítélettel) ültem autóba szeptember utolsó szombatján. Díszpolgári cím – utólag, szoboravatás, a könyvtár névadóünnepsége. Ember Mária könyvtár. Brrr. Magam mentségeként talán csak annyit tennék hozzá: túl sokszor vettem már részt kényszerűségből ilyesfajta rendezvényeken, ez a mostani pedig... De hát ez is, mint az előbbiek is: magánügy.

Ami lényeges és fontos: Mária, kedves, Abádszalók tényleg szereti és tiszteli Magát. Mint ahogy szeretik mindazokat, akik saját falujuknak tekintik Abádszalókot, akik patriotái és jó híret vivői a több mint száz esztendővel korábban a Tisza-Abád és Tisza-Szalók települések egyesüléséből létrejött nagyközségnek, illetve akik Abádszalókon maradván (vagy oda beköltözve) – hogy Bordás Imre polgármestert idézzem – „az átlagnál jóval többet tesznek szűkebb páttriájukért”. Ahogy például a Magával együtt díszpolgári címmel megtisztelt Lengyel Boldizsár nyugdíjas körzeti orvos, a falu Boldi bácsija.

A Polgármesteri Hivatal dísztermébe, az ünnepi

képviselőtestületi ülésre legalább másfélszázan jöttek el, vastappsal fogadták a terembe belépő díszvendéget, a Maga író- és küzdőtársát, barátját, Göncz Árpádot. Elénekeltek, ahogy az ünnepi alkalmakkor illik, a Himnuszt, utána, mit tagadjam, egy kicsit még sugdolódtunk is Istvánnal, akinek hivatalos kötelezettsége is volt, nevezetesen, hogy fiúi minőségében átvegye a Maga posztumusz díját. Szóval, susorogtunk, tudja, a szokásos témák, mi van a kutyával, milyen volt Olaszországban, hogy áll a *píédzsi*, haladtam-e a hagyaték feldolgozásával, mennyi ideig tartott az út, meg ilyenek – régen találkoztunk. De már a polgármester beszél, elhallgatunk, nézem, ahogy szoktam, hány oldalt kell feszengennem, nem vészes, sőt, úgy látom, hogy az az 4-5 oldal az A4-es papíroknak csak a fele. Üdvözlések, gondos számbevétel, ki mindenki tisztelte meg a rendezvényt, már-már bezárnám a fülem, ahogy szoktam, amikor ezt hallom Magáról: „A szülőföld elhagyásának kényszere után is emberi nagyságát bizonyítja, hogy élete végéig volt bátorsága Abádszalókot és az abádszalókiakat szeretni”. És a továbbiakban, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Közgyűlés elnökének, Tokár Istvánnak könyvtár avató beszédében sincs szépelgés, eufémista *mismásolás*: néven van nevezve itt minden, a kiközösítés, a deportálás, a gyilkolás, érzékelhető, hogy az oly sok más alkalommal hiányolt *szembenézés* itt, Abádszalókon nem jövő idejű óhaj. Mondhatnám, ez már a múlté, s Magának,

kedves Mária ezúttal csupán köszönetet mondtak azért, hogy ehhez könyveivel, írásaival segítséget nyújtott – nekik, az itt, Abádszalókon élőknek.

Ahogy a két világháború közötti abádszalóki hétköznapi múlt felidézéséért is igen hálásak a helyiek. Az *El a faluból* és a *2000-ben fogunk még élni?* című könyvei nemcsak ismertek, nemcsak hogy 4-5 példányban megtalálhatók (az immár magáról elnevezett) könyvtárban, de az ünnepi alkalomra az önkormányzat kiadásában egy reflektív kötet is megjelent. Kortársa, a szintén abádszalóki születésű Kovács Miklós írta, „*Messzeringó gyermekkorom világa*” a címe. A szegedi főiskolai oktatót, a Tiszatáj című folyóirat egykori szerkesztőjét a Maga Abádszalókkal kapcsolatos emlékei ihlették számvetésre. A *Késői találkozás Ember Máriával* alcímű kötet azon túl, hogy több könyvének elemzését adja, vitairat is: pontosítása, helyreököntése a Maga emlékeinek. Én, aki ismerem, a Maga minuciózusságát, egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy Kovács Miklósnak mindig igaza van, de hát, meditálok, lehet-e nagyobb, érdemibb visszhang, mint könyvre könyvvel, írásra írással felelni? Hát nem ez volt a szép már a Hajtúka nyarnál is, hogy megszületett a Száraz György-esszé? Hogy továbbgondolták, amit írt?

Mária, kedves, nem mondhatok mást, Maga Abádszalókon *megint* otthon van.

Murányi Gábor

Kovács Miklós

„Messzeringó gyermekkorom világa”

Késői találkozás Ember Máriával

Ember Mária egyidős volt velem, egy faluban, Abádszalókon születünk, egymástól úgy 500 méterre, az általa oly sűrűn emlegetett Cifrakert választott el tőlük –, s ha történetesen én nem a „belsőfalusi” református iskolába járok (apám reverzálisával), hanem a katolikusba, akkor együtt jártunk volna négy éven át... Így azonban soha nem beszéltem vele: húgával, Judittal igen, a háború után, 1945 kora nyarán, amikor ő – úgy emlékszem – kisebb testvéreimmel volt együtt a magán polgári iskolában. Még az is felvillan bennem, hogy a német nyelvről volt szó, mert ő beszélt németül, s mi is tanultunk németet falusi tanítónktól. S milyen furcsa! Még az is felötlik emlékeimben, hogy Ungár Miklóstól hallottam (őt Mária említi eltűntként, öccséről, Jenőről is ír), mikor apámnak elmondta, mert többször megfordult nálunk, apámmal barátságban lévén, hogy „a kisebbik Elsner lány úgy meggyűlölte a németeket, hogy nem hajlandó nyelvükön megszólalni”.

Részlet Kovács Miklós könyvéből, melyet az abádszalóki önkormányzat adott ki.

Volt idő, mikor Máriáékat naponta láttam: ott sétáltak mindig a gátórház előtt a Tisza-gáton, ahol mi laktunk és játszottunk. Osztrák nevelőnőjük volt, Mária sokat emlegeti könyvében a Fräuleint, „Wulit”, nem túl nagy rokonszenvel. Mintha most is ott jönnének felénk hárman, Mária kis húgával, s a sovány osztrák nővel, általában élénk német nyelvű csevegésbe merülve. Már akkor feltűnt, hogy Mária, aki évekkal volt idősebb kis húgánál, folyékonyan, könnyedén beszélt németül, húga kicsit akadozva, a nevelőnő észrevehető unszolására kapcsolódott hozzájuk. „Csak az a túlméretezett büszkeség a német nyelvtudásomra, csak az ne volna... Annyira jellemző rám...” – írta később. A német nyelvvel való gyötrelmeim miatt mindig csodálkozva (s bizonyára irigykedve) hallgattam Mária kitűnő német társalgását, talán még követtem is őket kisebb távon a sétákon. Emlékeimben a két lány fekete hajjal (Judit – közvetve – kiigazított, hogy az ő haja vörös volt), fehér zoknisan, szép tiszta ruhában jön felénk (inkább koranyári estékre emlékszem), mi bizonyára köszöntünk a Fräuleinnek, s ők mennek tovább.